

ձան : Ին կրակէն ետե շինուած է հիմակուան քաղաքը , անոր համար առջինէն ալ աւելի փառաւոր է : Հոս դրուած պատկերը՝ Վրեմլէն տեսնուած կտորին տեսարանն է :

ՅԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԱԶԳԱՅԻՆ

ՀԱՐԴ յոլով խնդիրք յուզեցան 'ի ժողովս ազգասիրաց , թէ որպէս մարթ իցէ կրթել զազգ մի ողջոյն զյետեան 'ի քաղաքականութեան և յիմաստասիրութեան վարժից , զի մը տաւորականաւն ճոխացեալ գիտութեամբ՝ և ըստ մարմնոյ ևս վարեցէ կեանս բարօրութեան :

Ետք հարեանցի իմն տեսութիւն համարեցան թէ ազգ մեր և այսօր իսկ կարող է թօթափել զտգիտութիւնն յանձնէ , և 'ի նշոյլ գեղեցիկ բաղդին իւրոյ երևելի լինել աշխարհի : Եւս առաւել տենչ է մտաց քան ուղիղ տեսութիւն . քանզի իբրեւ 'ի վեր առնում զաչս մտաց իմոց և անցանեմ ընդ վեցդարեան ժամանակս , տեսանեմ զազգ մեր արգոյ յար 'ի տառապանս տգիտութեան և յաղքատութեան տուայտեալ , նմանեալ ամենեկին արքայիկ վարդենւոյ տնկելոյ 'ի հովասուն բուրաստանի՝ յանցս բարեհամ վտակաց : Եւն են նորա շաւաւիղք , բազուկք , ոստք , ջիւք , ծունկք և բողբոջք , և ամենայնիւ անթերի . այլ աւանդ , զի յընձիւղելն կանաչագեղ և 'ի տերեւ արձակելն՝ անդէն և անդ ճարակի . յուամէ՝ 'ի գազանացեալ և 'ի մոլեգին որդանց տգիտութեւ և պէսպէս թերութեց : Եւսպէս է ահա այժմու հանգամանք ազգիս : Եւր տեսանեմ զի առ 'ի կարող լինելոյ դարմանել զտունկ միջայս օրինակ քճքճեալ , շուրջ դարմատող բաժակել և արբուցանել , զվնասաբեր բաղեղունս որք կռուին ընդ նա՝ քան .

ցել , զորդունան կոտորել և զանպիտան ոստս հատանել սրբել՝ զի տունկն այն վատթարեալ զօրասցի և ծաղկեցէ , և ծանիցէ աշխարհ ամենայն զի այս տունկ տնկեալ յ'ստուծոյ յեղեմաւ տիպ դրախտս Հայաստան աշխարհի քաջաբեր է և բարետեսիլ , այս ամենայն ասացի՝ ոչ թեթեւ ինչ են 'ի գործել , այլ պարտ է զոգի 'ի բռն եղեալ դուն գործել , մշակել , ճգնիլ և վատակել . պարտ է յընդհանուրս ծաւալել զաշխատանս , զի ողջոյն ազգն միանգամայն ծաղկեցի : Եւս այսօրիկ արժան է այժմէն դնել հիմն այնպիսի 'ի կրթութիւն ազգին , զի թէ ոչ մեք , գէթ որդիք մեր և կամ որդիք որդւոց մերոց վայելեցեն յաւուրս բարեկենդանութեան , և զյիշատակ ազգասիրացս օրհնեցեն :

Եւր անմարթ է մեծամեծ փոփոխութիւնս գործել յազգին և լուսաւորել 'ի գիտութեւ և յարուեստս և 'ի քաղաքականութեան , և առաւել արգոյ ցուցանել զնա յաչս տէրութեանցն՝ ընդ որոց հովանաւորութիւնս վարէ խաղաղութեան , չե յորդորեալ զնա և վառեալ 'ի փոյթ ուղգասիրութեան . քանզի ոչ կարէ ազգ մեր զարգանալ յուսմունս և յարուեստս՝ մինչ չե բազմացեալ իցեն արք ազգասէրք , որք միաբան հոգւով արութեան տայցեն զանձինս 'ի գործառ 'ի պայծառութիւն ազգին : Եւս 'ի գլուխս գլուխս հատանեմք զառաջիկայս ճառ . յառաջնումն խօսեսցուք սակաւութեւ որով օրինակաւ մարթ իցէ յորդորել զմերսն յազգասիրութեւն . յերկրորդումն , եթէ ժրք իցեն պատճառքն որ խափան արկին ցարդ գեղեցիկ յառաջադիմութեան ազգին . և յերրորդումն թէ զիւրդմարթ իցէ զդէմունել ամենայն խափանարար չարեաց , և թէ հնար դարմանոցն զինչ :

Սասն Ա. Յաղագս ազգասիրութեան :

Օ՛ւրս հասեալս 'ի չափ հասակի, և որք սկսեալ իցեն զանձանց և զաշխարհին խորհել զօգուտ, վառել յազգասիրութիւն դիւրին է, և ես հաւանեալ եմ. այլ նոցայն հուր բոց է դիւրաճախ, որ դոյզն փչմամբ արծարծանի, սաւառնի և զաչս տեսողացն պատրէ. այլ 'ի յաճախել անդ անյաջող հողմոց շիջանի նորին փայլ և դարձեալ 'ի խաւարի զանձն գտանէ. նա որ յառաջն հրով ազգասիրութե համարէր զանձն ջեռեալ, յետ շիջմանն և 'ի դոյզն ջերմութէ անգամ թափուր գտանի : Այլ խիթալի այն է, զի այնպիսիք 'ի բորբոքել ազգասիրութեն՝ և 'ի դժուարինս անգամ մի ջամուխ լինին. չերևի ինչ յաչս նոցա դժուարին, ամենայնի յաղթական զանձինս համարին. զլերինս հարթել և զբռնութիւն ալեաց ցածուցանել ծաղու իրք են առ նոսա. վասն որոյ 'ի բորբոքել կրիցն յեռանդն հարեալ որոտան փորոտան, յաջ և յահեակ արշաւեն, և բուռն հարեալ զամենայնէ 'ի մի թափ սկիզբն առնել և աւարտել փութան : Ապայն եթէ ընդհարցին մի անգամ ընդ խութ անվանելի, և անյաջող ելից պատահեսցեն, ձեռն թափ լինին յամենայնէ և յուսակտուր, և յահէ դժուարութեցն պակուցեալ, վատ քան զմանուկ մի ապիկար յետս կասին 'ի գեղեցիկ առաջադրութենէ մտացն. և բազում այն է զի փնաս շատ անձանց և ընկերին գործեն, և 'ի մի խորխորատ զամենեսին առ հասարակ գահավէժ հոսեն : Արդ նախ քան զամենայն արժան է հնարս հրնարել՝ զի եռանդն ազգասիրութեն անշէջ պահեսցի 'ի սիրտս մերազնեայց, որպէս զի և որ անտի յառաջ գայցեն բարութիւնք՝ մնացեն յերկար : Սմին իրի անհրաժեշտ հարկ համարիմ

Այս, զի ազգասիրութեանն առաքինութիւն տնկեսցի 'ի սիրտս մերոցն

'ի մանկութենէ, որպէս զի ընդ առեւ հասակին արմատացի և յաղթական մրցեսցի ընդդէմ հողմոց սաստկութեան, և մի հողմակոծ տապալեսցի : Այս այս 'ի դէպ պատահէ թուղթ Ռաբարատայ ուրումն հայոյ որ գրէ յԱթենայ առ բարեկամ իւր Սուրեն 'ի ժամանակի մարզպանացն Պարսից, յորդորելով զնա զի բարիորդ դաստիարակութեամբ վարժեացէ զորդիս իւր յազգասիրութիւն անդրտին 'ի մանկութենէ, զի մի թուլացին յարութենէ և 'ի կորովոյ բազկի, որ այնր ժամու մարդկանն զարդէին. և է օրինակ թղթոյն այսպիսի. “ Ար բնակեալք ես յերկրի հարց մերոց, Սուրեն բարեկամ, որ շրջի ընդ բնակութիւնս նախնեաց մերոց վեհազանց, կալ զձեռանէ որդւոց քոց, և ցոյց նոցա զգեղեցիկ գեղեցիկ յիշատակս հարց մերոց. ցոյց զաւերակս մեծամեծ քաղաքացն որ շէնք էին երբեմն և մարդաշատք, իսկ այժմ և անուն անգամ նոցա թաղեալ ընդ ծանր մոռացութեամբ. ցոյց նոցա զդերբուկս հոյակապ դաստակերտացն և զփլատակս չքնաղ տաճարաց և ապարանից, որոց տխուր ստուերք արկանեն 'ի մարդ զդողումն և տապանալ և սարսուռ. ցոյց զլերինս և զբլուրս, զդաշտս և զամուրս, յորոց վերայ անկան բազում քաջամարտիկք վասն մախանաց, նախնաձ ընդդէմ գրգռութեան, և վասն անմիտ շահախնդրութեան իշխանաց ոմանց. արտասուախառն հեծեծանօք պատմեա յունկն որդւոցդ զվրիպանսն, որոց վասն անկաւ երբեմն ազգ մեր 'ի դառն ծառայութիւն. և ողորմ հայեցիւք և ջերմ հառաչանօք քովք զդիւրաթեք սիրտ նոցա միաւորեալ ընդ ազգին զօդիւ սիրոյ : Ա՛ բարեկամ, հասեալ 'ի Վերեզմանսն 'ի բլուրն անբարտաւան, պատմեա որդւոցդ քոց՝ որպէս միաբանութեամբ և արութեամբ սակաւաձեռն գնդին

անկաւ կործանեցաւ (Ի՛նչ վերստ, և անկարգ հրոսակն 'ի սրտմտու-
 թենէ քաջացն Հայոց իբրեւ զփռչի
 անհետ եղև ընդ երեսս դաշտին մե-
 ծի: Հասեալ յամուրն Լ'նի 'ի շի-
 ըիմս արշակունի թագաւորացն,
 ուսո՛ նոցա մի կարծել' թէ բաղդ և
 յաջողութի ազգին տեղի տուեալ
 իցեն ընդ ոսկերս նոցա: Տէս զաշ-
 տարակն բարձրաբերձ, և զմտաւ
 ած զնախնին մեր զԼ'րամ, զարին,
 զհայրենասէր և զանխոնջ նախա-
 րարն, որ զբռամբ ածեալ զոխե-
 ըիմս Լ'իւքար, և 'ի ծայր ամբար-
 տակացդ հանեալ յայսն և 'ի տե-
 սիլ աշխարհի և երկնային զօրու-
 թեանցն նշաւակէր. տես և զերինս
 Սարայ և զԼ'ովկասուն, և զեզերս
 Պոնդու և Լ'իջերկրայ ծովուց զորս
 իւր սահման գծէր քաջն... Սակայն
 յետ այսր ամենայնի իբրեւ շուրջ
 հայեցեալ տեսանիցես զազգ քո
 վատնեալ և տարաբնակ, և զհայ-
 րենիս անկերպարան, որոյ և ոչ
 գեղ վայելցութեանն երևիցի, ար-
 տասուեալ ընդ նոսա, և ասա՛ թէ
 ազգն ինքնին եղև պատճառ ան-
 ձին թշուառութեան, զի ոչ եկաց
 'ի հնազանդութեան հպատակեալ
 օրինաց թագաւորացն զորս կացոյց
 Լ'ստուած 'ի վ'ր մեր տեարս: Բեզ
 ասեմ', իմս Սուրեն, վառեա զմի-
 տըս որդւոցդ 'ի մանկութենէ յազ-
 գասիրութիւն, զի մի զօրէն ան-
 բանից վայրենեաց ընդ ակամբ հայ-
 եացին յազգակից եղբարս, և մի յան-
 միտ խորհուրդս մտաբերեսցեն...
 Լ'յս է պատճէն թղթոյ քաջին Բա-
 քարատայ որ տպաւորագոյնս ազգէ
 'ի սիրտ ծնողաց առ 'ի կրթել զոր-
 դիսն 'ի հայրենասիրութիւն: Լ'յլ
 ես զձեզ աղաչեմ, ո՛վ դաստիարակք և
 ուսուցիչք մանկանց ազգիս. 'ի ձեր
 խնամս աւանդեցան 'ի ծնողաց մա-
 տաղ մանկանցն երամբ. բազմորդիս և
 բազմածնունդս արար զձեզ տէր Լ'ս-
 տուած. և է՛ր վասն... զի ղեկավարք
 լինիցիք մտացն խզա՛ի, զի գրեւջիք 'ի

սիրտս նոցա զանցեղի ճշմարտու-
 թիւնս և զօրէնս ազգասիրութեան՝
 մինչդեռ զերծք իցեն նոքա յամե-
 նայն կանխակալու ատելութենէ և
 'ի թիւր սկզբանց: Սուսուցէք նոցա
 զվարս առաքինեաց մերոց նախնեաց
 և զցաւալի անցս, զի խորշեսցին 'ի
 թերութեանցն, և նմանողս առաքի-
 նութեանցն եղիցին: Լ'սացէք նոցա,
 զի յաչաղկոսութիւն և ապերախ-
 տութիւն առաւել գործեցին 'ի մե-
 րում աշխարհի՝ քան արութիւն բազ-
 կի և կորովութիւն մտաց: Լ'սա-
 ցէք նոցա, զի մինչ դեռ տիրապետէր
 'ի մերում աշխարհի անսանձ յօժա-
 րութիւն կամաց, աւերիչն աշխար-
 հաց, չկարացին զգէմ ունել բռնա-
 կալութեան նորա արք մեծախոր-
 հուրդք և քաջագործք. վասն որոյ ան-
 ցելովքն յուղղութիւն կրթեցէք զնո-
 սա, զի հայրենականաւ առաքինու-
 թեամբ՝ անձանց և աշխարհին լինի-
 ցին երջանկութեան պատճառք: Լ'քդ
 'ի ձեզ կայ ապաստան բաղդ ազգիս,
 ո՛ ծնողք և վարդապետք ուսմանց,
 դուք էք ակնկալութիւն ազգասի-
 րաց. առաջնորդեցէք նոցա յուսումն
 ազգասիրութեան. քաջիկ տպաւորե-
 ցէք զայն 'ի սիրտս նոցա, և զվարձս
 գովութեան արժանապէս ընդունի-
 ցիք 'ի բարերարեալ ազգէս:

Երկրորդ, Հայք 'ի հնումն առ 'ի
 յորդորել զհամազգիս իւրեանց 'ի
 սէր ազգին, զարութեան գործս ա-
 ռաքինեացն և զբարերարաց 'ի գովել
 առնուն' յօրինելով տաղս և վիպա-
 սանութիւնս, և յիշատակօք նոցա
 բերկրէին: Իսկ 'ի յետին ժամա-
 նակս վատութի մեր խափան արկ գե-
 ղեցիկ սովորունն. ոյր վասն և ցրտա-
 ցեալ իսկ են բազումք 'ի սիրոյ նախ-
 նեաց մերոց և ազգին: Բանզի գի-
 տեմք հաւաստեալ, զի երգք և քեր-
 թողական վէպք առաւել յորդորեն
 զսիրտ ժողովրդեան քան զայլ ամե-
 նայն գրուածս. և բազում այն է զի
 առաւել գործեցին քերթողք քնա-
 րաւ՝ քան աշխարհակալք զինու և ա-

դեղամբ։ Ասան որոյ և յայժմուս առ
'ի յորդորել զմերսն յազգասիրու-
թիւն պարտ է և այսու հնարիւք վա-
րել։ Ապաքէն յաջողեսցի քերթողն ազ-
դողագոյնս առնել զքերթուած իւր
'ի սիրտ ժողովրդեան, եթէ զարարս
քաջացն երգեսցէ 'ի թատեր, քաջիկ
նկարագրեալ զկիրս նախնոյ ուրուք
և զարարուածս առաջի հանդիսա-
կանացն։

Արրորդ, ընթեռնումք 'ի յիշա-
տակս նախնեաց մերոց, զի Արամ
նախատիպն ազգասիրութեան առ 'ի
քակել զմիաբանութի (Յունաց բնա-
կելոց 'ի միջերկրեայս, պատուէր 'ի
վերայ եդ, զի թողցեն զքնիկ բար-
բառ իւրեանց և հայերենախօս լինի-
ցին։ Աորհուրդ քաջի, իմաստնոյ և
քաղաքագիտի։ Հնարք չարանիւթ։
Վանգի գիտէր այրն կորովամիտ, թէ
այսու հնարիւք կարող է ցրուել և
բաժանել զնոսա 'ի միմեանց։ Այս
կարի յիրաւունս։ քանզի լեզուն է
որով միայն անխախտ պահին օրէնք
ազգային քաղաքական և եկեղեցա-
կան։ ազգային բարբառն միայն է
որ արծարծանէ զսէր առ համազ-
գիս։ Արպէս եթէ ազգակից եղ-
բարք տարադէմ ելեալ 'ի հայրենի
երկրէն յաճեսցին ընդ ծով և ընդ
ցամաք, և յետ սահելոյ անցանելոյ
ընդ սփիւռս ազգաց՝ եկեալ պատա-
հեսցեն իրերաց, տես զինդութեան
նոցա կերպարան։ Այնչափ բերկրի
յանձն այր արաբացի մոլորեալ յան-
ջրդի անապատի 'ի գտանելն զաղ-
բիւր բարեհամ, որչափ սոքա 'ի տե-
սանելն զմիմեանս։ ոչ այնչափ զուար-
թամտի նաւավար 'ի տեսանել զաշ-
տարակս հայրենեաց իւրոց՝ յետ հա-
տանելոյ զանեզն ովկիան, որչափ սո-
քա 'ի գտանելն զմիմեանս։ Փարին
զպարանոցաւ այր եղբոր, խօսին ան-
յազ հայրենի բարբառով։ յայնժամ
ոչ ևս զմտաւ ածեն զտառապանս ո-
րում տարան յօտարութեան անդ-
քաղցր հայեցիւք նային 'ի դէմս մի-
մեանց, եղբայրացեալք և ոչ կարեն

անջատիլ։ և 'ի յետին պահու յո-
րում հարկին մեկնել, առեալ զձեռա-
նէ արտասուեն ջերմաջերմ, և քա-
ջալերեալ զմիմեանս ասեն։ «Հապա
եղբայր, 'ի հայրենիս մեր տեսցուք
զմիմեանս»,։ Արդ 'ի միտ առ զգորու-
թիւն աստուածատուր պարգևին, ո-
րով սերտ միաւորին եղբարք ազգա-
կիցք։

Ախճան բանիս այս է, զի մեք 'ի
հնունն առ 'ի քակել զհիմունս ազ-
գութե օտարաց հարկ առնէաք նոցա
մոռանալ զքնիկ բարբառ իւրեանց։
և ընդ հակառակն, արդ, եթէ Հա-
մարեսցի յանդգնութի բանս, ազգն
մեր ինքնին քակէ զհիմն ազգութեան
իւրոյ, յանձն իւր առեալ զնոյն հը-
նարս։ Վանգի ցրուեալ ազգ մեր ընդ
բազում պետութիւնս՝ տակաւ մոռա-
նայ զհայրենի բարբառ իւր, ածեալ
ձգեալ անխտիր զբարբառոս բանս 'ի
հայերէն խօսան, և ուրեք ևս ամենեկին
'ի բաց վտարեալ զգեղեցիկն, զհա-
րուստն և զվսեմականն զայն բարբառ,
փառս համարելով հելլենախօս լինել,
գաղղիաբանել, իտալաբանել և կամ
տաճկականաւն վարել։ Աթէ այդ-
պէս իցէ, ապա մի լայք, ազգասէրդ,
ընդ դառն արհամարհանս զոր կրէք
յազգատեաց եղբարց, և մի ողբայք
'ի զուր ընդ վարատումն մերոյ ազ-
գիս։

Յայժմուս ազգութե մերոյ ցոյցք՝
լեզուն միայն է։ եթէ բարձցուք և
զայն 'ի միջոյ, ապա չեմք հայք, չեմք
ծնունդք սերեալք 'ի նախնի վեհա-
կանց։ այլ ապաժաման խուժ դուժ
անազգիք։ աստանդականք ցրուեալք
աստ և անդ իբրեւ զտերեւ հողմա-
վարս, որոց անյայտ են և հայրենիք
և նախամայրն ծառ։ եթէ բարձ-
ցուք 'ի միջոյ զհայկականս բարբառ,
ամենայն սովորութիւնք ազգայինք
արհամարհ թուեսցին այնուհետեւ։
քակտեսցին համազգի եղբարք 'ի մի-
մեանց որպէս երբեմն 'ի Ռաբիլոն։
զչարեսցին ընդ համասնունդ հարա-
զատս, և թաքթաբուր ընդ անաշխար

Տիկս գրեցին իբրև զայժմու գըն-
չուտ գաբաւոնացիս : Արդ առ 'ի
պինդ ունել զազգութիւն, և յազ-
գասիրութիւն զմերսն յորդորել, կա-
րևոր հարկ համարիմ, զի ջան 'ի
գործ արկցեն ազգայինք վարժել 'ի
հայկականս բարբառ, և անձնապահ
լիցին, և մի զօտարոտի զրոյցս խառ-
նեցեն 'ի հարազատն մեր բարբառ :

Զորորդ, որպէս եթէ ոք զակն
կառուցեալ ընդ երկար հայեցի 'ի
մարմին լուսաւոր, և դարձուցեալ ան-
տի զաչս իւր՝ ընդ աղօտ տեսանէ
զամենայն արարածս և զգեղոյ նոցա
չկարէ առնուլ զչափ, այսպէս և մեք
իբրև հայեցեալ ընդ բնաւ ազինս
Արոպայ և տեսանիցեմք զոմանս 'ի
նոցանէ զարգացեալս 'ի գիտութեան,
յարուեստս և 'ի քաղաքականութե,
և ամենայն բարեմասնութեք բար-
գաւաճեալս, խտտղին աչք մեր 'ի լու-
սաւորութենէ փառաց նոցա . և 'ի
վեր առեալ անտի զաչս մտաց և ակն-
արկեալ յազգ մեր, համարիմք զնա
մերկ 'ի փառաց, և խաւարային բաղ-
դի վիճակեալ . վասն որոյ խորշիմք
մերժիմք 'ի նմանէ, և ամաչեմք ևս
'ի հայութեանն անուանէ . գուցէ և
'ի պահանջել հարկի մտաբերիցեմք
ևս քերել սրբել յանձանց զվատ
անուն հայութեան . որպէս եթէ յա-
նուանել զանձինս մեր յոյնս, գաղ-
ղիացիս, կամ իտալացիս, փոխեցի և
բոյս բարուց մերոց, և միտք մեր
լուսաւորեցին անդէն 'ի գիտու-
թեան և յիմաստութեան : Այ, մի
կարծիցես առիւծենեաւ պատրուա-
կել զանձինդ թերութի : Անդ ծան-
ծաղմտութեանն, յոր բնաւորեալ
թուի ազգ մեր . քանզի ոչ ամաչէ
հրեայն 'ի հրէութենէ, ասորին յա-
սորութենէ, և այլ խուժադուժն 'ի
խժական անուանէ . հայն է միայն որ
ախտանայ զայս ախտ թեթեամտու-
թեան : () տարախորթաց միայն է ա-
մաչել ընդ տգեղութիւն ծնողաց իւ-
րեանց . անհարազատ և անիմաստ
մանկանց է անարգու ծնողաց լինել

վասն տգիտութե նոցա և աղբատու-
թեան : Վրեսջիր եթէ թանձունք ի-
ցեն և տխմարք . այլ գու ուստի ու-
սար անգոսնել և եպերել զեղբարս քո
զազգայինս . եթէ վասն այսորիկ զի
տխմարք են և անփառունակք, այլ գի-
տասջիր, զի ոսկւոյ և արծաթոյ ան-
գամ հասանէ ժանգահարիլ և կորու-
սանել զգեղն նախկին . սրբեալ զաղտն
և առ զժանգն, տես զի ահա ոսկին
ոչնուազեցաւ 'ի պատուականութեն,
և արծաթն սուրբ և պիտանի . այսպէս
իմա և զազգ մեր : () ող զի եթէ կա-
միցիս և դու ինքնին անակնառու և
քաջատես մտօք խնդրել և 'ի քնին
առնուլ զբարի բարի հանգամանս ազ-
գիդ, դիւրաւ երևին քեզ . համեմա-
տեա ընդ այլ ազինս արևելեայց,
յայնժամ 'ի միտ առցես զպատուա-
կանութիւն ազգիդ . անց մի անգամ
ընդ գիրս արդի աշխարհագէտ ճա-
նապարհորդաց, և խելամուտ լեր ա-
սացուածոց նոցա . լուր աղէ զինչ ա-
սէ : որտ 'Պայրն անգղիացի աշխար-
հաբարոզն քերթող . "Այս ազգ (հայ-
ոց) ազնուական՝ կցորդ եղև տա-
ռապանաց և գերութեան հրէից
և հելլենացւոց, այլ զերծ մնաց
յառաջնոցն խստասրտութենէ, և
'ի վերջնոցս վատութենէ : Այս ժո-
ղովուրդ լցաւ ճոխութեք՝ առանց
վաշխից և տոկոսեաց, և լիացաւ
փառօք՝ զորս 'ի ստրկութեան պայ-
մանի մարթիցէ ունել՝ առանց
խաբկանաց . . . Վսուարին իմն
թուի ինձ գտանել յիշատակարանս
ազգաց այնչափ ազատս 'ի մեծամեծ
եղեռանց իբրև զհայոցն . քանզի
առաքինութիւնք նոցա՝ խաղաղու-
թեան են արգասիք, և թերու-
թիւնքն՝ բռնակալութե ազդմունք :
Սակայն իցէ բաղդ նոցա (արդարև
բաղդ դա՛ռն) որպիսի և իցէ այժմ
և յապագայս . այլ աշխարհ նոցին
յամ ժամանակս կացցէ մնասցէ
իբրև զմի 'ի չքնաղագունիցն 'ի տիե-
զերս . և բարբառ նոցա առ հա-
ճոյագոյն ևս լինելոյ՝ ոչ իմիք ար-

„դեօք կարօտանայ, բայց մտադիւ-
րագոյն ևս 'ի նոյն պարապելոյ,“ :

Ի զէր և զբանս Պարաթթայի ի-

տալացւոյ .

“Իրբամիտք են Հայք և զուար-

թունք յոյժ, և զօրութիւն մեծ է

Հանձարոյ նոցին անյողգողգն հաս-

տատութի յամենայնի, որով յաղ-

թական գտանին և ամենայն մտա-

ւորական հանդիսից: Եւ գեղեցիկ

վկայ այսմ ամենայնի երաշխաւո-

րեսցէ ոչ միայն տուրեւառիկ փո-

փոխմանցն ճշգրտութիւն՝ յորում

քաջահմուտք են և ծայրացեալք

իսկ, այլ և ձեռնարուեստ ճարտա-

րութիւնք, յորս այնպիսի իմն ցու-

ցանեն յաջողակութի՝ մինչև հիա-

ցուցանել բազումանգամ զմերազ-

նեայ ճարտարս . թէպէտ և սոքա

անհամեմատ շահու գեղեցիկ հրա-

հանգաց գլեն զՀայովք՝ որ թերա-

ցեալք են յայնպիսի վարժոցաց, և

անձամբ զանձինս վարեն յառաջ

հրաշալի իմն զուարթութեամբ և

երկայնամտութեամբ . . . (Եւ ինչ ընդ-

հատ 'ի դիւրայարմարն լինելոյ յու-

սումն գիտութեանց, մեծապէս ա-

չալուրջք են Հայք և 'ի բնէ հմուտք

քաղաքականութեան . և զայս հըմ-

տութիւն անդստին 'ի ծննդենէ

բարձեալ բերեն յանձինս . և ոչ

վրիպիցէ որ 'ի ճշմարտութենէ՝ ե-

թէ ասիցէ, զի չիք խորագիտութի

մարդկային այնչափ նրբին և ան-

հակառակելի իբրեւ զՀայոցն . ժո-

ղովուրդ որ չունի պէտս Սաքիա-

ւելլեայ առ ուսանելոյ զխորագնին

գաղտնիս քաղաքականութե: Եւ

ըստ բախտի իմն է, զի զայս սքան-

չելի և բազմավտանգ խորագիտու-

թիւն յուղիղն վարեն, կամ թէ

մեծաւ առաքինութեամբ և զգաւ-

տասէր մտօք սանձահարեն . որ և

այս մի է յառանձին բնատուր պար-

գեաց հայաստան մարդկան . սմին

իրի իսկ այս խտիր է ընդ Հոյնս

և ընդ սոսա, զի քաղաքականութի

սոցին պաշտպանողական է մանա-

ւանդ քան արշաւական . և հայ որ

մարդ շատ գրեալ չպատրել յուսմէ

և իցէ, և զիարդ և իցէ, դուն ու-

րեք և կամ ոչ երբեք որոգայթա-

դիր լինի այլոց,“ :

Եւ գաղղիացին Եւրիէս . “ Սրա-

միտ է Հայն և 'խոհական, չա-

փաւոր յոյժ յոյժ, և գործունեայ

անչափ, և առ ինչս մթերելոյ չիւր-

նայէ յաշխատութիւն և 'ի հոգս

և 'ի տառապանս, և գիտէ պահ-

պանել զստացուածսն: Վրան յա-

մենայն ինչ՝ 'ի վաճառականութիւն

պարապէ, որում և քաջահմուտ է

ամենեւին,“ :

Եւստ այսմ օրինակի խօսի և Լամար-

թին 'ի ճանապարհորդութեան իւ-

րում յարեւելս:

Եւ ապա 'ի միտ առ զպատուակա-

նութի ազգիդ, և փառս տուր այնմ

որ հաղորդս արար զքեզ եղբայրութե

ազգի այնպիսւոյ: Իսկ եթէ դար-

ձեալ անգոսնեսցես զնա վասն թշուա-

ռութեանց և տգիտութե նորին, և

յամառեսցես 'ի նոյն միտս, եթէ դար-

ձեալ ամաչես 'ի հայութեանդ անուա-

նէ և 'ի տգեղութենէ ազգիդ, եւ 'ի

բաց 'ի նուիրական հարազատութե

նորա, և երթ ժառանգեա՛ զվատ ա-

նուն ազգատեսցութեան, և յանազ-

գիս և յանաշխարհիկս գրեսջիր:

Տար ընդ քեզ և զանիմաստ գումար-

տակս ազգատեսցացն, զի մի խոչընդոտն

լինիցիք յաջողակ ընթացից ազգա-

սիրացն:

Իսկ դու ազգասէրդ, իբրեւ հայեւ-

ցիս յայլ ամ ազինս և տեսանիցես

զփառաւորն և զանարգ, զիմաստունն

և զտգէտ, զճոխն և զաղքատ, զմտա-

ած զի ամենայն ազգի և թագաւո-

րութեան են փոփոխութիւնք ան-

հրաժեշտք սահմանեալք յամենա-

տեառնէն . ժողովուրդ որ համարիցի

զանձն 'ի գեղեցիկ գարնան իմաս-

տութեան, և ամենայն ճարտարու-

թեամբ ակաղձուն և պտղաւէտ, մի

շատ բերկրեսցի . գուցէ ձմեռն վերա-

հաս մերձեալ իցէ . իսկ դու զի հա-

մարիս զազգ քո 'ի ձմերան տգիտու-
թեան և 'ի սառնամանիս տառապա-
նաց, գիտասցիր զի դրունք գարնան
իմաստութեան տակաւ բանին, և
հոտ գիտութեան սկսանի բուրել 'ի
դրախտատիպ վայրաց հայաստան աշ-
խարհին :

() ձեզ աղաչեմ, ով ազգասէրք, ի-
բրեւ լսիցէք դառն և կսկծելի թշնա-
մանս ընդդէմ ազգին յորդուոց ժո-
ղովրդեան ձերոյ, դարձուցէք զաչս
ձեր յերկինս . յորդուոց հանեալ ակն
կալ ջիք այնմ որ կարողն է լուսաւո-
րել զմիտս և առաջնորդել ընդ շաւիղս
որ տանի 'ի բլուրն երանութեան :

Իբրեւ լսիցէք զայս բան յուսահատ,
թէ « Դաւարեալ և աննշոյլ է աստղ
բաղդին հայոց », մի երկնչիք մինչ
դեռ յաճախեն օր ըստ օրէ թիւք ազ-
գասիրաց : Բանդի յայնժամ տեսցեն
ակներեւ և յամթ լիցին՝ զի չէ խաւա-
րեալ արեգակն փառաց մերոց, և ոչ
կորուսեալ արուսեակն իմաստութե :

Իբրեւ լսիցէք թէ « Բզգ հայոց նը-
մանէ վաճառականութեամբն ան-
խոնջ և վաստակասէր մըջեան, որ
աղմկեալ 'ի վերահաս արկածից, տագ-
նապեալ և կորուսեալ զբոյն իւր, ցո-
րեան 'ի բերանի՝ հատանէ զգաշտն
հարուստ և ոչ ժամանէ 'ի բոյն իւր .
ընդ բլուրն 'ի վեր ելանէ և իջանէ,
ճեպի այսր և անդր յուսահատ, խըն-
դրէ զեղբարս իւր յուսով և յանյոյսս
կորնչի, և զարհուրեալ յահէ ան-
ցաւորաց ընդ վիմով դարանի, և ան-
ոք անօգնական 'ի մահ յուղարկի », -
'ի լսել քո զայս բան, դարձեալ ա-
սեմ, մի այլ ինչ գործեր, ամբարձ զաչս
քո յերկինս, հառաչեա արտասուօք,
զի ամօքեսցի սիրտ ամենողորմ տն, և
'ի ձեռն բարեսէր խնամոց թագաւո-
րացն՝ ընդ որոց հովանաւորութեամբ
վայելեմք յայս արեւ կենդանութեան,
հովուեսցէ զքեզ ընդ հովանեաւ ձե-
ռին իւրոյ, և առաջնորդեսցէ յիմաս-
տութիւն և 'ի խաղաղութիւն :

ՍՈՍՈՐՈՒԹԻՒՆ

ՊԵՏԱՐԷ :

ՉԳԻՏՑՈՒՄԻ Թէ արդեօք հին ա-
տեն Լսիացիք գլուխնին կը գոցէին
թէ չէ : Բանի մը պատմութիւննե-
րէ կ'երենայ՝ թէ կանայք սովորաբար
քող կը ձգէին իրենց գլուխը : Բաբե-
լացիք գլխարկի տեղ արտախուրակ
'կը դնէին . Եւրոպայի մէջ զարդա-
րուն գլխարկ կը գործածէին . շատ
հաւանական է թէ հայերն ու Պար-
սիկներն ալ նոյնպէս կ'ընէին :

Երբ լեզուին մէջ Խոյր կ'ըսուի սո-
վորաբար որ և իցէ պատուաւոր գըլ-
խարկը . զոր օրինակ թագաւորակա-
նը, ինչպէս էր Բագարու թագը, որ
Բագէ հայրապետը կը բանէր մետաք-
սէ՝ մարգարտով ու գոհարներով զար-
դարած . կամ թէ եպիսկոպոսական
թագը, քահանայական սաղաւարտը,
և այլն : Եւրոպայի շատ քաղաքներ
աճողաճող ունին նաեւ արքայի կամ
արքայադստեր բառերը, բայց կ'երենայ
թէ բուն ասիկայ զարդարուն գլխա-
րկն՝ այսինքն խոյրին վարի կողմը կա-
պուած բարակ ու ազնիւ լաթն էր,
որ ծայրերը դէպ 'ի էտին կախուած
կ'ըլլային : Բաւերէ բառը յունարէն է,
ու Եւրոպայի շատ քաղաքներ
խօսքերուն նայելով՝ փակեղ գործա-
ծելու սովորութիւնն ալ 'ի հունաց
առնուած է, և կընշանակէ որ
քահանայք և սարկաւագունք կը
գործածեն . բայց կ'երենայ թէ նաեւ
իբրեւ գլխու ծածկոյթ գործածուած
կայ : Իսկ Բագէ բառը իբրեւ փաթ-
թոց կամ արտախուրակ գործածելը
ետքի ատենները մտած է, և ռամկո-
րէն է : () Ինուորական է սաղաւարտը,
և երկրթէ կամ պղնձէ կ'ըլլայ . բայց
մեր արարողութեան մէջ քահանայից
բանեցուցած խոյրն ալ սաղաւարտ
կ'ըսուի՝ ձեռն նմանութեանը պատճա-